

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

Sifre Ḳodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Yesha‘yah

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 598 [1837 oder 1838]

י היעשי

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9106

לו לומר נעתמה הארץ
 ואחרי שאין לו דמיון במקרה
 לא אחר לשון התרגום ולא
 לשון אחר אני מפרשו לפי
 עניינו בעבר' הקב"ה נעת'
 העשן הזה לארץ והוא לשון
 נגזר על הארץ או לשון נחך
 והניע לארץ: (יט) ויגזור
 על ימין. יבזו וישללו זה
 את זה על ימין או על שמאל
 ולא ימלא להם: איש בשר
 זרועו. ת"י גבר נכסי
 קריניה יבזון: (כ) מנשה
 את אפרים. מנשה יתחבר
 עם אפרים: ואפרים את
 מנשה. עם מנשה. ויחדיו
 המה יתחברו על יסודה:

(יט) ויגזור על-ימין ורעב
 ויאכל על-שמאל ולא שבעו
 איש בשר-זרעו יאכלו:
 (כ) מנשה את-אפרים ואפרים את-
 מנשה
 יחדו המה על-יהודה
 בכל-זאת לא-שב אפו
 ועוד ידו נטויה:

ר (א) חקקי און. שטרי
 און שטרות מזוייפין:
 ומכתבי'. לשון ערבי הוא
 כמו מכתבים (שהמ"ס
 חירקוב"ק שאלות' קמולה)
 בלשון עברי: (ב) להטות.
 ע"י שטרות שקר את הדלי'
 מדין זכות הראויה להם:
 (ג) ליום פקודה. שיפקוד
 הקב"ה עליכם עוניי'. על
 מי תנוסו לעזרה. הקב"ה
 אינו בעזרתכ': ולשואה.
 לשון חורבן: ואנה מעזנו.
 את כל הכבוד אשר אחס
 קיננים מן הגזל נשתלנו
 בגולה:
 בלתי

(א) הוי החקקים חקקי-און
 ומכתבים עמל כתבו:
 (ב) להטות מדין דלים
 ורגזול משפט עניי עמי
 קהיות אלמנות שללם
 ואת-יתומים יבזו:
 (ג) ומה-תעשו ליום פקדה
 ולשואה ממרחק תבוא
 על-מי תנוסו לעזרה
 ואנה תעזבו כבודכם:

בלתי

ב א ו ר

שלפניו, כי לפניו האירו פני חנל מלהנה אשר אכלה סניני, ועתה שתאוס תחשך נסה פני
 ארץ, גם יתכן שאומב עוד על גאות עשן שהיא תחשך הארץ, ובא ארץ זכר כמו ולא נשא
 אותם הארץ (בראשית י"ג ו') ועוד כמוהו. במאבלת אש, לדעמי הנכון כמו שחרגס יונתן
 ביקדת נור, כלומר בלבת אש אשר תאכל סניני, כן המה איש אל אחיו לא יחמול, ואל אחיו
 כמו על אחיו. אולם לדעת הרב המתרג' יהיה ענין המאמר כי העם יהיה בלו כליל, יען כל איש יעמוד
 מול אחיו להלחם בו, לא יחמול איש את רעהו. (יט) ויגזור, בענין לגזור ים סוף לגזרים,
 כלומר איש יתחוף מן שבנו הקרוב אליו לכל גד לימין ולשמאל וככל זאה לא לשבעה.
 איש, ע"ד המליכה וכמו שפטר יונתן (עיין רש"י). גם יתכן כי זרוע מענין, נח ואל,
 כמו איש זרוע לו הארץ (איוב כ"ח), עמו זרוע בשר (דהי"ב ל"ב), ועל גד השאלה
 נאמר זרוע על הבנים בענין בתי וראשית אוני (בראשית מ"ט ג'), שהרעב יהיה כנד בארץ

(יט) מאן צערפליישט צור רעכטען, אונד הונגערט,
 מאן פערשלינגט צור לינקען אונד ווירד ניכט זאמט,
 איין יעדער אים פליישע זיינעם ארמעס נאנט.
 (כ) מנשה דען אפרים אונד אפרים דען מנשה,
 דיא פֿעראיינט געוועזען זינד, ווידער יהודה —
 בייא אַללרעם ווענדעט זיך ניכט אַב זיין צאָרן
 אונד נאָך בלייבט זיינע האַנד אויסגעשטרעקט.

9

(א) וועהצ דען בעשליעסערן בעשליססע דעס אונרעכטס,
 אונד דען שרייבערן, דיא אונהיל ניעדערשרייבען,
 (ב) צו פֿערדרענגען פֿאָם געריכט דיא אַרמען,
 צו רויבען דאָ רעכט דען ליידענדען מינעס פֿאַלקעס,
 דאָס וויטווען ווערדען איהרע בייטע,
 אונד זיא דיא וואַזען פלינדערן.
 (ג) וואָס וואַללט איהר טהון אַם טאַנע דער אַהנדונג
 אונד דער צערשטאַונג, דיא אויס דער פֿערנע קאַמטט?
 צו וועם וואַללט איהר פֿליעהען אום הילפֿע,
 אונד וואַ לאַססען אייערן שטאַלץ,

דער

עד שאכלו נצר נביהם
 ובנותיהם. (כ) אפרים,
 יפה העיר החכם געזעניוס
 שהזכיר אפרים שהיה
 ראש המלכות ואת מנשה
 שהיה אחיו, כי גם על אחיו
 לא יחמיל. יהודו המה,
 לדעת כל המפרשי' הכוונה
 שיתחברו יחדיו לנוס על
 יהודה, אולם לא מצינו כלל
 כי מימי אחז ואילך התגדו
 ישראל ביהודה, והנס
 הכוונה נאמרה על בעת
 כאשר שנתה מלכות ישראל
 ע"י מלכי אשור כנראה מן
 הענין, וא"כ איך יהיו
 שניהם על יהודה? ולזה
 הסביל הרב לתרגם דיו
 פֿערזאיינט געוועזען, והוא
 הדבר אשר דברתי, כי גם
 בסוף היעוד יכפיל שנת
 הרעות אשר מלאוס, ובזמן
 בזה על מלחמ' הקח עם
 אחז כי זה הדע לכניס מאד
 כנרא' מנבואות הקודמות.

(א) הוי, פה יתחיל הראש הד' והאחרון, וגם כאן יזכיר תחלה הסנה, כי יען מאסו בחקות
 ה' והלכו עמו בקרי, גזלו וחמסו והרעו לעשות, לכן חף ה' יעזב בהם, ישליכם
 מעל אדמתם ואף בארץ אויביהם כל ימלאו מנוח, וזה באמת רע מופלט שאין למעלה ממנו.
 חחקים, הרב תרגם כדעת הראש"ע שאמר כמו קריאה לשופטים ושופטים. ומכתבים,
 תרגם הרב כדעת הרד"ק בארשים שהוא יולא לשני והוא בנינוני מן הפיעל (כלומר המכתבים
 אשר עמל כתבו), ואמר עוד ואמר שהוא יולא לשלישי, וכן החליט באן ואמר מכתבים המה
 הדינים אשר יכוון לכתוב און ועמל (דיו חזקהויל ניעדער טרייבען לאַססען), וכן פירש הראש"ע
 שהוא יולא לשני פעולים, אולם לפירש"י (עיין בדבריו) תהיה התוכחה הזאת לכל העם,
 ולדבריו ראוי לתרגם: ועה דענען דיו פֿאַזטע אורקונרען פֿערטיגן אונד חונריכטיגט טריפֿע,
 טען ניעדערטרייבען. עמל, כבר כתב הראש"ע בנמה מקומות שכל עמל שהוא סמך לאון
 הודאחו כמוהו. (כ) לחטוח, לדעת הרב המתרגם הכוונה להטות הדלים ממקום המשפט
 כי אין שומע להם מאת השופט וזה ירחיקם ממקום המשפט, וע"ד שאמר וריב אלמנה לא
 ינוא אליהם (לעיל א' כ"ג). (ג) ומח חעשו, כמו שפירש"י ז"ל ע"ש. ולשוואה ממרחק,
 המפרשים פירשו לשון שממה כמו עד אשר אס שחו ערים (לעיל ו' י"א), ואמר הרד"ק כי
 ממרחק נאמר על מלך אשור שחא מארץ רחוקה, ויונתן תרגם מלשון ואזין לאמים (להלן
 י"ז י"ג) שהוא ענין הומיה וסער (עיין שרשים לרד"ק), ולדבריו נוכל לפרש ממרחק על ממרחקי
 ים, בענין שחא היתה באניות סוחר ממרחק תביא לחמה (משלי ל"א י"ד) כי מעבר הים
 יתחוללו הסערות הנוראות. ואנה חעונו, מאד הסביל הרב המתרגם להמשיך המאמר הזה
 אל הפסוק שלאחריו ואנה חעונו כבודם בלתי כרע, כלומר אנה חעונו כבודם אשר עד
 עתה לא רצה לקבל עליו שום עול לא עול שמים ולא עול אדם, כי אמרתם מי אדון לנו?
 ולפירוש הזה הוכפל גם כאן המרי אשר הסב הרעה כאשר בארנו. ואתה קורא הנעים שים
 לנך על פרוגי המבארים הראשונים וגם האפרונים ומראה את הלמן בו באו לכאור מלות בלתי
 כרע, והננון מכלם עוד דעת החכם געזעניוס שחאר בלתי כרע, מי שלא יכרע תחת אסיר

(ד) בלתי ברע תחת אסיר. במקום אשר לא ברע ולא יבין אחד מנס שלא הי' שם כריעת המרבץ שם באותו המקום תהיו אסורים כלומר חוץ מארבע' חאסרו וכן חרגס יונתן בר מן ארבעון אסירין תתאסרון: תחת. מקום כמו שנו איש תחתיו (שמות ט"ז): ותחת הרוגים יפלו. ובאותו מקום יפלו הרוגים: (ה) הוי בי עשיתי את אשור שנט אפי לרדות בו את עמי ומטה הוא ועמי בידם של בני אשור: (ו) בני חנף. ישראל: (ז) והוא. סנחריב; לא כן ידמה. שהגזרה מאתי ואני שולחו. ידמ' קווידי"ר בלע"ז: ולכבו לא כן יחשוב. ששלחתיו על עסקי ממון לשלול שלל ולכבו בו כי בלכבו להשמיד את הכל באותו: (ח) כי יאמר וגו'. לכך גבה לבו: (ט) הלא כרכמיש. כאשר בני כרכמי' שרים ושלט בני' כן בני כלנו על כן אס לא כארפד אשר הוא משלטנו' חמת שלקחתי מארס ואס לא כדמשק שלקחתי מיד ארס כן עשיתי לשומרון. אס לא כארפד חמת דנוק הוא כארפד של חמת לכך נקוד פתח: (י) ופסיליהם. היו מירושלים ומשומרון מנאן שרשעי ישראל היו מספיקין דמות עב"ם שלהם לכל האומות ואחרי שצובדי פסילי שומרון וירושלים נפלו בידי ולא הצילום פסיליה' נך שומרון וירושלים לא תנולל: כאשר

(ד) בְּלֹתִי כְרַע תַּחַת אֲסִיר
וְתַחַת הַרֹגִים יִפְלוּ
בְּכָל־זֹאת לֹא־שָׁב אִפּוֹ
וְעוֹד יָדוֹ נְטוּיָה:

(ה) הוֹי אֲשׁוּר שִׁבַּט אֲפִי
וּמִטָּה־הוּא בְיָדָם וְעָמִי:
(ו) בְּגוֹי חָנָף אֲשַׁלְּחֵנּוּ
וְעַל־עַם עִבְרַתִּי אֲצוּנֵנּוּ
לְשָׂרְלָל שָׁלַל וּלְכָז בָּז
וּלְשִׁימוֹ מֶרְמֶס
כְּחָמֵר חוֹצוֹת:

(ז) וְהוּא לֹא־כֵן יִדְמָה
וּלְכָבוֹ לֹא־כֵן יִחָשֵׁב
כִּי לְהַשְׁמִיד בְּלָבָבוֹ
וּלְהַכְרִית גּוֹיִם לֹא מָעֵט:
(ח) כִּי יֹאמֵר הֲלֹא שָׂרִי
יַחֲדוּ מְלָכִים:

(ט) הֲלֹא כְּכַרְכְּמִישׁ כָּלְנֵנוּ
אִם־לֹא כְּאַרְפַּד חֲמַת
אִם־לֹא כְּדַמְשֶׁק שׁוּמְרוֹן:

(י) כְּאֲשֶׁר מִצָּאָה יָדִי
לְמַמְלַכַת הָאֲלִיל
וּפְסִילֵיהֶם מִירוּשָׁלַם וּמִשׁוּמְרוֹן:

הלא

ולשומרו קרי

ב א ו ר

שיגיש רגליו לנחשתים יפול תחת הרוגים. (ד) אסיר, בא דגש תמורת נח כי ראוי אסיר, והרובי אסירים, ובא בלשון יחיד, אס שפוא שם הקנזן או שרובי במלת הרוגים מושך עלמו ואחר "עמו. גם יש לפרש שהוא שם דגש כמו אסיר (ובמו שמה הענין מלת אסר ג"כ בדגש דיה פֿעססעו) והפעל יפלו עומד במקום שנים והענין אס שימותו מכבד "המאסר (רען

(ד) דער זיך נייע געבייגט? — אונטער דען געפלאַנגענען אונד אונטער דען ערשלאַנגענען מיססען זיא פֿאַללען. בייא אַלל דעם ווענדעט זיך ניכט אַב זיין צאָרן, אונד נאָך כלייבט זיינע האַנד אויסגעשטרעקט.

(ה) האַ, אשור! רוטהע מיינעס צאָרנס! ער איזט דער שטאַב — אין זיינער האַנד איזט מיינ גרים.

(ו) געגען איין הייכלערפֿאַלק לאַס איך איהן לאָז, אונד ווירער דאָ פֿאַלק מיינעס האַססעס כיעטהע איך איהן אויף,

בייטע צו ערבייטען אונד רויב צו רויבען, אונד זיא צו מאַכען צור צערטרעטונג, וויא קאָטה דער שטיאַסען.

(ז) דאָך ער — ניכט אַלואַ דענקט ער, אונד זיין הערץ — ניכט אַלואַ אַהנעט עס, זאָנדערן צו פֿערטילגען האַט ער אים זינגע, אונד אויסצוראָטטען פֿאַלקער ניכט אונבערזייטענד.

(ח) דען ער שפּיכט: "זינד ניכט מיינע פֿירשטען יואַממטליך קאָניגע?"

(ט) "ערגינג עס ניכט וויא כרכמיש, כלנו?"

"אַב ניכט וויא ארפד, חמת?"

"אַב ניכט וויא דמשק אויך שמרון?"

(י) יואַ וויא ערריכט האַט מיינע האַנד דיא קאָניגרייכע דיעוער גאַטצען, יזינד דאָך איהרע בילדער מעהר אַלס ירושלים'ס אונד — שמרון'ס —

פֿעססעלן אונטערזיגען) או שיפלו כחרכ, או הכוונה כי יוכל לטבח בעוד האסורים עליה' כי כן המוהג כנודע. לא שב, וכזה השלים המליץ יעודיו על אפרים ולא באר עוד כי יוסי' ה' עוד להכות' בידו הנטויה עוד עליהם, כאלו יאמ' הנה קברה לשון איש לכלכל את יתר המכות אשר אינן כתובות, וכזה תחרומ' המליל' מאד מאד, כי עוד ישאר מקום לדמיון הקירא (דער פֿאַנטאַזיע) לשער בנפשו הרעות היותר מופלגו'מה שאין הסה יוכל לדב' ואין האזן חובל לשמוע ועי' תחזוק ההתפעלות בנפש יומר רב מאס יוסיף המליץ לדבר כהנה וכהנה כנודע זאת בחכמ' המליל'.

מבאן יחמיל בנבואה אחר' והיא נמשכת עד סוף פרש' י"ב בה אף עוב לישראל יבש', יודיע מפל' סגורב והשפלת גאונו, ויפא' במליו' וככדו' את יקר מלכו' חזקי' כי בימיו יפרה ישע ומפרח לדקה,

אמת ושלוס נשקו, והעם יתענג על רוב טוב, ולפעמים יבואו בה יעודים על כד ההפלה והגוזמא ועל דרך המליכה, כמו בפרשה י"א פסוק ו' וגו', גם יחאר את כל פלכות הרבות והרעות אשר ימלאום עוד בטרם יראה ה' ויקשוב, והסיר מעמו אפו, וחמתו תחך על מלך אשור.

(ה) חוי אשור, אמר הראב"ע דרך קריאה וב"כ הרד"ק וב"ת הרב, ויש גם לפרש הוי כמו חוי (ובמ"ש הרד"ק בשרשים) ונמשך על והוא לא כן ידמה, ושעור הכתוב חוי לאשור שהוא רק שנת אפי וגו' אשר אשלתנו כגוי. כלומר שלחתי, ובא העמיד במקום העבר לפי שמה פעמים שלח אותו) וגו', אולם הוא לא כן ידמה. ומטה הוא, הראב"ע פירש המטה אשר הוא ביד בני אשור הוא זעמי, אבל להעמיד הדלתות מקבילות, שכל הרב לחלק הפסוק לשלשה מאמרים, אשור שנת אפי, והוא מטה (אפי), כי בידים זעמי; אך כפי משפט ל"א שנה הכווי הרבים של בידים ליחיד. (ו) עם עברתי, העם שיש לי עברה עליו (ראב"ע), כי כווי הקנין יבוא גם על הפועל גם על הפועל כנודע. (ז) והוא, כלומר הוא מלך אשור לא ידמה שהוא רק שנת אפי, רק יאמר כחי ועולם ידי עשה לי את החיל הזה, גם לא יתשוב כי אכתי שלחתי רק ליסר גוי חנף, ואם יעזבו דרך רשע וישונו אלי רחם ארחמם ואליס מידו. לא מעט, כלומר רק הרבה, וחנף השלילה במקום החיוב וכן ונהמתם לא ימעיט (תהלים ק"ו ל"ח) שג"כ ענינו לא ימעיט אבל ירבה. (ח) שרי יחדו מלכים, כי היו מלכים רבים ועלומים סרים למשמעתו והושמו לשרי לבאותיו, וכן נאמר במלך ארם הסר המלכים איש ממקומו וזים פחות תחתיהם (מ"א כ' כ"ד). (ט) הלא בכרכמיש, אלה הערם על נהר פרת ממלכת ארם וכבשום מלכי ארם. וחכמי העמים העמיקו לחקור איה מקומם ואין זזה כורך להבנת הפסוק, והענין הלא מקרה אחד היה לכרכמיש עם כלנו כי גם שתיהן נפלו בידי, האם לא היה חמת כארפד וגו'. (י) כאשר מצאה, כת"י נמא דאשתבחת ידי. לממלכת האליל, הנה לקמן (ל"ו י"ט) אמר איה אלהי חמת וארפד וגו' כנה אותם בשם אל ה', אבל פה שם המליץ ככוונה בפיו שם אליל להורות כי בגאון לבו יאמר אין אלהים שופטים בארץ, זרועי מושיע לי, וכל אלהי העמים אלילים המה כל יונלו להגיל איש מידי. והפס' יליהם סירושלים ומשמרון, פסיליהם היו רבים מפסילי ירושלים ושמרון. והרד"ק סי'

(יא) כֹּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן
 וְגוֹמֵר. זאת יאמר לאחד
 שִׁכְבוּ אֶת שֹׁמְרוֹן: (יב) וְהִי
 כִּי יִבְלַע וְגו'. אֲבָל
 לֹא הָיָה בָּמוֹ שְׂדֵימָה אֲלֵא
 מֵאֲחֵר שִׁיגְמוֹר פִּקְבֵּה אֶת
 כָּל מַעֲשָׂהּ וּנְקַמְתּוּ בִּישְׂרָאֵל
 וּבְקָל' עֲרֵי יְהוּדָה וּמְאֻתָּה
 יִרְאֶה יִכְנַעוּ בְּנֵי כִּיּוֹן
 וִירוּשָׁלַיִם לְאֹזֵב אֲלֵי אֹדִיעַ
 לְמַלְכָּךְ אֲשׁוּר כִּי לֹא בְּנוֹמוֹ
 גָּבַר: אֲפֻקֹד עַל סְרִי גוֹדֵל
 לְבַנְי מֶלֶךְ אֲשׁוּר. עַל אֲשֶׁר
 הִסְרֵם וְהִרְצֵ' גוֹדֵל לְבַנְי מֶלֶךְ
 אֲשׁוּר לְהַתְּלֵל בְּכַחוֹ עַל
 שְׁקֵר־סְרִי גוֹדֵל קְרִיִּישְׁמַנ־ט
 דְּגִרְנֵדִיִּיא בְּלַע־טָל לֵם
 סִנְחֵרִב: מִפְּאֵר' רוּם עֵינָיו.
 עַל שִׁנְתַּפְּאֵ' בְּגֻלְתּוֹ מִפְּאֵר'
 וּנְטַמֵּן ט' בְּלַע־טָל רוּם עֵינָיו.
 גִּסּוּת רוּחוֹ כַּעֲנִין שִׁנְתַּמֵּר
 גִּבְהַ עֵינָיו וְרַחֵם לְבַב (חֲסֵלִי'
 ק"א): (יג) כִּי אָמַר נִכְס
 יָדֵי עֲשִׂיתִי. כָּל גְּבוּרָתִי וְלֹא
 מֵאֵת הַקֶּבֶ"ה: נְבוּזַתַּי.
 חֲנַמְתִּי: וְעַתִּידוּתֵיהֶם.
 מַעֲמַדִּים וּמִלְכָּם: וְאוּרִיד.
 הַיּוֹרְדָתִי מִגְּדוּלְתָם: כְּבִיר
 יוֹשְׁבֵים יוֹשְׁבֵי רִבְיָם. כְּבִיר
 פִּלְשׁוֹ"רֵשׁ בְּלַע־טָל: (יד) כִּקֵּן.
 כְּקִינֵי עוֹפוֹ' הַפִּקֵּר: וּכְאֶסּוֹף
 בְּלִי עֲזוּבוֹת. וְכֹאֲשֶׁר יִאֲסוֹף
 אִישׁ בָּלִים עֲזוּבוֹת שְׁעֲזוּבֵתִם
 אֲמַם וְאִין מוֹח' בִּיד' לְכַסּוֹת
 עֲלֵיהֶם: נוֹדֵד כִּיף וּפּוֹלֵה
 סֵה וּמִלְכָּפֶף-גַּל הַלְּשׁוֹן הַזֶּה
 נוֹפֵל בְּעוֹפּוֹת לְפִי שְׂדֵימָה
 אֲוַתֵּם הַגּוֹלִי' לִקֵּן כְּפִרִים
 וְלִנְטִים עֲזוּבוֹת אֲמַר לְשׁוֹן
 זֶה

(יא) הֲלֹא כֹּאֲשֶׁר עָשִׂיתִי לְשֹׁמְרוֹן
 וְלְאֵלִילִיָּהּ
 כִּן אַעֲשֶׂה לְיְרוּשָׁלַיִם וְלַעֲצֻבֵיהָ:
 (יב) וְהָיָה כִּי יִבְצַע אֲדָנִי
 אֶת-כָּל-מַעֲשָׂוֵהוּ בְּהַר צִיּוֹן
 וּבִירוּשָׁלַיִם
 אֲפֻקֹד עַל-פְּרִי-גֹדֵל לְבַב מֶלֶךְ-
 אֲשׁוּר
 וְעַל-תְּפֹאֲרַת רוּם עֵינָיו:
 (יג) כִּי אָמַר בְּכַח יָדֵי עֲשִׂיתִי
 וּבְחַכְמָתִי כִּי נִבְנֹתִי
 וְאֲסִיר וְגִבּוֹלֵת עַמִּים
 וְעַתִּידֵיהֶם שׁוֹשְׁתִי
 וְאוּרִיד כְּאֶבֶר יוֹשְׁבִים:
 (יד) וְתִמְצָא בְּקִין וִידֵי
 לְחֵיל הָעַמִּים
 וְכֹאֲסָף בִּיצִים עֲזוּבוֹת
 כָּל-הָאָרֶץ אֲנִי אֲסַפְתִּי
 וְלֹא הָיָה נִדְד כָּנָף
 וּפְצָה פֶה וּמִצְפָּצֶף:
 וְעַתִּידוּתֵיהֶם קִרִי. כְּבִיר קִרִי.

היהשאר

ב א ו ר

ח ז ק י ס , וגם זה נכון שהרי מלכי ארם נלחו לרוב גם ישראל גם יהודה. והנה חסר בפסוק
 הזה המאמר הנמשך, כי הענין כמו שנתב הרד"ק וכיון שלהם מלאה ידי כל שכן ירושלים,
 והרב רמז ע"ז בסימן סתימת הכוונה בסוף המאמר. (יא) כאשר עשיתי, בפסוק הקודם
 אמר שאת כנש הארצות שהיו אליהם יומר רבים ועלומים מצושלים ושמו, וח"כ אין
 ספק שגם את ירושלים אלכוד ונפסוק הזה הוסיף שגם את מחשבו כי אלהי הארץ הזאת יש
 אל לידו להגיל זאת ירושלים כי הוא חמין כח מכלם, הנה הלא גם שמו לקחתי ביד חזקה,
 ומדוע לא הגין אלהי ישראל בעדה, הלא כל ארץ ישראל חבל נחלתו היא, ולפירוש זה אין
 אנו לריבין לאמר כמו שחשבו המפרשים כי הפסוק הקודם נאמר לפני שלכד שלמנאסר את
 שמו

(יא) *תללמע ניכט, וויא איך געטהאן אן שמרון אונד זיינע נאָמען,

*אויך אַלוצ טהון קאָנען אן ירושלים אונד זיינען אַבי בילדערן?

(יב) אונד עם געשיעהט, ווען פּאָלבראַכט האָט דער הערר זיין נאָנצעס ווערק אויף דעם בערנע ציון אונד אין ירושלים,

פּערהענגע איך אָב דער פּרוכט דעם האָלמוטהם דעם קאָניגס אשור

אונד אָב דעם גלאַנצע זיינער שטאַלצען בליקע;

(יג) דיאויניל ער שפּריכט: *דורך דיא קראַפּט מיינער האַנד האָב איך געווירקט

*אונד דורך מיינע קלוגהייט, ווייל איך פּערשטאַנ- דיג בין,

*איך שראַנקע איין דיא גראַנצען דער פּאָלקער,

*איהרע פּאַרראַטהע פלינדערע איך,

*אונד זענקע נייערער דיא פּעסטונג דער איינוואָהנער.

(יד) *אונד עסן ערנריף, וויא איין פּאָנעלנעסט, מיינע האַנד

*דיא העער דער פּאָלקער,

*אונד וויא מאַן וועגניממט פּערלאַססענע אייער,

*זאָ האַבע איך אַללעס לאַנד גענאָממען,

*ניכט האַט זיך בעוועגט איין פּייטטיג,

*זינאָך אַפּפּעטע איין מונד זיך אונד צירפטע.

וויירד

שמרון(מ"א י"ח') והפסוק הזה אחרי כן. (יב) יבצע ה', ליסר את יהודה והארץ תר"ל את עונה וכמ"ש י"ג. והנה יען עד נה דברי מלך אזור על שפתיו, ועתה יזכיר דברי השם לכן אמר יבצע לפני בני נחור ואח"כ שב לגוף מדבר כי רק בשם ה' דבר הנוביא, וכבר מלאנו שגם המדבר בעדו יזכיר השם תמורת הנווי, כמו ואל משה אמר עלה אל ה' (שמות כ"ד ט') ועוד כמוהו. (יג) ואסיר, לדעת הרב המתרג' תהי' האל"ף שרש' והוא מן א ס ר ונא ע"ד נחי העי"ן, כמו כי מנית הסורים (קהלת ד' י"ד), וכן נחמרת הנבית (יחזקאל כ' ל"ז) לדעת ר' יהודה המדקדק (עיין רד"ק שרש א ס ר), והענין אנוכי הכנתי גבולות עמים כאות נפשי והגבולתי לכל עם ועם את ממשלתו לאמ' עד פה חבא ולא תוסיף ג וי"ת ואגליתי עממיא ממדינא למדינא ע"כ, גרא' שלדעתו חס' מ"ם השמוא ושעורו ואסיר מגבולות עמים, כלומר הסרתים מגבולם והגליתים לארץ

אחר, וגם זה נכון. ועתידיהם שושח, האולרות אשר הזמינו להם, כענין ולהיות היהודים עתידים (אסתר ט' י"ג) כלומר מיכנים, וכן לפי הקרי ע ת ו ד ת י ה ס הוא כמו ועמדה בשדה לך (משלי כ"ד פ"ו), ושואתי הוא משרש א ס ה בחלוף הסמ"ך בשי"ן שמאלית, כן פירשו הראב"ע והרד"ק וכן תרגם הרב, אולם בעיני יותר נראה דעת רש"י שאמר מעמדם ומלכנס, וקרוכ לזה פירש הרד"ק בשרשים וז"ל או יהיה פירוש ת ח ו מ י ה ס, לפי שאמר ואסיר גבולות עמים, כי הגבול והזמן קרובים זענין, ולפ"ז יתורגם: אונד חיהרען פּעסטען טטן נרפּנקט ענטרייסע זיך. כאביר, האל"ף נוספת בכתיב, ומלת כביר ענינו כמו שאמר הרד"ק בשרשים על העולם וההגדלה הן זענין הכמות והן זענין האיכות, וגם פה הוא מענין האיכות, וכן אמר הראב"ע היושבים בארמון כביר, וכן תרגם יונתן ואחתיית בתקוף ית יתדי כרבין תקיסיין, וכן תרגם הרב. ותכמי העמים אשר פירשו כאביר כמו כאביר כלומר כגבור, הפשיעו ממאמר הזה את אדר המליכה כאשר יבין המשביל. (יד) להיל' העמים, לדעת הרב יהיה חיל במשמעו אנשי הכבא וזוה יתיפה הוד מליכת המשל מאד, כי אמר כאשר נקל הוא לאיש לקחת האם היושבת על הבנים בקיה ואז הבנים עוזבות ואין עוד נודד כנף ומכסוף למנוע מלקחת גם הבנים, כן אנוכי מבלי עמל נכחתי לכל חילי העמים אשר יגיבו בעד ארלס באס בעד אסרושיה וזוה אספתי את כל הארץ ואין עוד עומד לנגדי.

זה לא נמצאו עליהם האב והאם: (טו) היתפאר הגרון על החיצב בו הקב"ה אומ' לא היה לך להתהלל בזאת כי אינך אלא הגרון שלי ואני החולב בך נסרע על ידך מאויבי אהם המשור ואני המניפו וכי דרך המשור להתהלל על מניפו. משו' מניר"א בלע"ז: כהניף שנט את מרימיו. כאלו היה השכט מניף את עצמו ואת יד המרימו והל' אין שנט מניפו אלא האד': כהרים מטה לא עץ. לא העץ הוא המרים אלא האד' הוא המרי': (טז) ותח' כבודו. חמת בגדיהם יהיו נשרפין בגדי' הם מכבדי' את האדם. ומדרש אגדה באן פרע לבני שם הכבוד שעשה שם לאניו כשנסה ערות נח אביו שנאמר (בראש' ט') ויקח שם ויפת וגומר: יקד יקוד. ישרף שרים' כשריפת אש: (יז) אור ישראל. התורה שעוסק בה חזקיהו תהיה לאש לסנאריב: וקדושו. הקב"ה. ד"א וקדושו לדיקי' שבדור: שיחו ושמידו. שריו וגבוריו: (יח) וכבוד יערו וכרמלו. הם רבוי חילותיו: כרמל. יער גבוה: כמסים נוסם. לפי שדימה אותם לעלי יער דימה פורענותם לתולעת הנותר בסיו וטוחן העץ וקורהו סם כמו כלמר יאכלם סם (לקמן נ"א): כמסים נוסם. כמגור המגור: כמסים נוסם. כמסים של נוסם שהו' נטמן דק דק שהתולעת טוחן כך היה האפר ושריפת גופן דק. מסוס הוא הנטמן ונופל על ידי תולעת. נוסם הוא התולעת: (יט) ושאר עץ יערו.

(טו) היתפאר הגרון על החיצב בו
 אם יחגדל המשור על מניפו
 כהניף שבט את מרימיו
 כהרים מטה לא עץ:
 לכן ישלח האדון אדני צבאות
 במשמניו רוזן
 ותחת כבודו
 יקד יקד ביקוד אש:
 והיה אור ישראל לאש
 וקדושו ללהבה
 ובערה ואכלה
 שיתו ושמידו
 ביום אחד:
 וכבוד יערו וכרמלו
 מגפיש ועד בשר יכלה
 והיה כמסם נוסם:
 ושאר עץ יערו
 מספר יהיו ונער יכתבם:
 והיה ביום ההוא
 לא יוסיף עוד שאר ישראל
 ופליטת בית יעקב
 להשען על מכהו
 ונשען על יהוה
 קדוש ישראל באמת:

שאר

הנותרו בחילותיו: מספר יהיו. נוחים לספיר כי מעט הם ונער יוכל לכתבם. ואמרו רבותינו י'נשאר מהם שאין לך קטן שאינו נוחב יו"ד קטנה: (כ) להשען על מכהו. לסמוך על מלכי מזרים שהם היו תחלת המניקים להם:

שאר

(טו) ווירד זיך וואָהל ריהמען דיא אַקסט געגען דען, דער דאָ הויעט דאָמיט?

אַדער ווירדע זיך בריסטען דיא זאָגע געגען דען, דער זיא ציעהט?

אַלס שוואַנגע דיא רוטהע איהן, דער זיא האַכשנעללט אַלס העכע דער שטאַב איהן, דער ניכט פֿאַן האַלץ; (טז) דאַרום ווירד זענדען דער הערר, דער עוויגע צבאות, אונטער זיינע איפּסיגען דיא דיררע,

אונד אונטער זיינער פּראַכט ענטפֿלאַממט דער כראַנד, וויא כראַנד דעם פֿייערם. (יז) דאָ ווירד דאָז ליכט ישראל'ס צום פֿייער, אונד זיין הייליגער צור פֿלאַממע; זיא פֿלאַקערט, אונד פֿערצעהרט זיין געשטרייך אונד דאָרנגעביש אַן איינעם טאָגע.

(יח) אונד דיא פּראַכט זיינעם וואַלדעס אונד פֿרוכטנעפֿילדעס ווירד ער אַן זעל' אונד לייב אויפֿריבען. ער זעלכסט ווירד — וויא דאָהין שמאַכטעט איין פֿער-שמאַכטענדער.

(יט) אונד דער רעסט דעם געהאַלצעס זיינעם וואַלדעס ווירד צעהלכאַר זיין, דאָס איין קנאַכע איהן אויפֿצייב. נען קאַן.

(כ) עס געשיעהט אַן יענעם טאָגע, דאָס נימערמעהר דער איבעררעסט ישראל'ס אונד דאָז ענטראַנגענע דעם הויזעס יעקב זיך שטיטצען ווירד אויף זיינען ציכטיגער, עס שטיטצעט זיך אויף דען עוויגען, דען הייליגען ישראל'ס, אים גלויבען.

דער

(טו) היהפאר, אמר הנה אשור רק שנת אפי, אך הוא יחנשא לאמר נכח ידי עשיתי כל זאת, וזה כאם יתפאר הגרון וגו'. אח מרימיג, הכד"ק אמר שגא הרבוי על דרך כבוד כמו אלהים קדושים, וכן כתב החכם געזעניוס שהוא חזיעסטחטספורחז, כמו ולא הנטחם אל עושיה (לקמן כ"ב י"א), וא"כ לריכים אנו לאמר שהמליך החל'המשל נמש'שהמנוון הוא ה'. ועיין בפירש"י כי כ"ל של"ל את ידי המרימו אס יאחו השנט בשתי ידי', ורנה דש"י להלדיק בזה כנוי הרבוי, ואולי חסרה היו"ד מן מלח מני פו, כי המנסרים המה לרב שנים. והנה יונתן לא העתיק כלל המאמר כהני' שנט. לא עץ, מרגם הרב בדעת החכם געזעניוס, ששעורו הדנר שהוא לא עץ, והוא האדם, כמו בלא אל בלא עס (דברים ל"ב כ"א), וזה אינו שלילת הסמיר' (קחכטרודיק= טפריט) רק שליל'המתנגד (קחכטרעד) כמו שיאמר

הלועז חונטוגענד, חונטענט. (טו) במשמנו, גדוליו אשר מרוב החינוג יעשו סימה עלי כסל, וזו שחרגם הרב (איפּיגען), וכן ויהרג נמשמניהם (תהלים ע"ח ל"א) האנשים אשר תאפו תאווה לאכול בשר. ותחת כבודו, יונתן מרגם ותמות מני יקררון, והמפרשים פתרו תחת מחנהו שהוא מחנכד בו, ומרגם הרב כולל שניהם, ואמר זה נגד שהתפאר מלך אשור לאמר הלא שרי יחדו מלכים. (יז) והיה, לפי שאמר ביקוד אש שהוא האש שלא עלתה עוד בלהב הוסיף עתה ואמר כי חלהט סניב ומאחו חמלה בקולים היבשים, ואח"כ גם העלים הגבוהים והרמים (ועיין לעיל ע' י"ז). (יח) וכבוד, לדעת כל המפרשים כבר עזב המליך את משלו מן אש ליהט, ואמר כי כבוד יערו וכרמלו שהם אנשי הלכא יכלה מנסע ועד בשר, כלומר ישחיתם מבלי השאיר מהם שום שריד, ואולי יש לפרש שגם בזה ימשול רוח המשל בו בשר כבר, כי אמר שיאכל שיחו ושמיורגם כבוד יערו וכרמילו והמה הארזים והגפנים ושאר לחמי האדמה היקרים, והוסיף מנסע ועד בשר כלומר כל החיות והעופות אשר ישבו ויערו וכרמל גם המה יכלה כי גם בהם תדער האש. והיה, אחז הרב בדרך חכמי העמים, כי הוא יותר נאות לפשעות הבנת הכחוב, והוא כי מסס הוא מענין נמיסה ואפסיסה כח, ונסס הוא חאר לאיש אשר כמו עזבהו כי בן הוראתו בשאר לשונות בני קדם סר חזק (מ"א כ"א ד') ת"י נסיס ודוי, והכוונה כי חילו יפול צמגפה והוא סמרב עזמו כשבלול תמם יהלוד כאיש אשר חס כמו ולא נשאר עוד נשמה בו. (כ) והיה, לפי שאמר ושאר עץ יערו מספר יהיו שלא ישארו ממנה אשור רק מעט מהרבה, יזכיר עתה שגם ישראל ימעטו מעוכר רעה ויגון, אולם זה המעט ישבו אל ה', ולזה עוד ירבו ויעלמו מאד, כאשר יבאר בפרישות הנאות. על מכהו, הכד"ק פתרו על מלך אשור שעמו בא אסו

(כא) שאר ישוב. השארית שבהן ישובו אל הקב"ה: אל גבור. שהראה להם גבורה בסנחריב: (כב) כי אם יהיה עסק לחזקיהו אמר הנביא אם יהיה עמך נחול הים השאר שישוב בו למוטב ושטף את בליון החרון לנא עליה' ויעבדנו מלנא בלדק' שיתנהג בה: (כג) כי כלם ונחמלה, תראו שהקב"ה עושה (דין) נרשעים וחבנעו ותשובו אליו: (כד) לכן לפי שידעתי שתשובו אליו חזקיהו וסיעתו. (דבר אשר לכן ל' שנוע' לכן באמת) כה אמר ה' אל תירא מאשור: בשנת יכנה. בשנת פיו יחרף ויגדף אחנם על ידי רשע: ומטהו ישא עליך. לאיים בדרך שעשה למלכים. ועוד יש למרש בשנת יכנה אשר עד הנה הכך בשנתו והורגל לשאת עליך מטהו וקומתו כדרך המלכיים משום ר' מנחם אמר לי ר' יוסף: (כה) כי עוד. ימים מעט מזער וכלה הזע' שלי שניתן למטה ביד אשר כמו שאמר למעלה ומטה הוא בידם זעמי: ואסי. שהיה לשנת ישוב: על תכליתם. לשון תכל עשו (ויקר' כ') על חירופים וגידופים אשר

(כא) שאר ישוב שאר יעקב אר-אל גבור:

(כב) כי אם יהיה עמך ישראל כחול הים

שאר ישוב בו כליון חרוץ

שוטף צדקה:

(כג) כי כלה ונחרצה

אדני יהוה צבאות

עשה בקרב כל-הארץ:

(כד) לכן כה-אמר אדני יהוה צבאות

אר-תירא עמי ישוב ציון מאשור

בשבת יכנה

ומטהו ישא-עליך

בדרך מצרים:

(כה) כי-עוד מעט מזער

וכלה זעם

ואפי על-תבליתם:

ב א ו ר

בנרית, ויותר נכון לדעתי כפירוש רש"י שהכוונה על מלכי מצרים (עיין בדבריו), כי הנבואה הזאת באמרה כפי הנראה באשר לר סנחריב על ירושלים, כי אז בטחו על מצרים כמה שנאמר (להלן ל"ו ט') ותבטח לך על מצרים, ולדעת הרד"ק יש לנו לאמר לפי שגם חזקיהו חלה את פני סנחריב במנחה והשלים עמו כמפורש במ"ב (י"ח י"ג — ע"ז), אלא שהוא עלמו באר שהכוונה על אחז ולא על חזקיהו (עיין בדבריו). (כא) שאר ישוב, אמר שאר יעקב, שכולל גם הנותרים מעשרת השבטים בארצם שגם המה שבו אל ה' בימי חזקיהו ובימי יאשיהו כאשר זכרנו פעמים. אל אל גבור, שהוא באמת גבור ורב להשיע ולא כמלכים אשר בטחו בהם שאך זרוע בשר להם. (כב) כי אם יהיה, לדעתי שזו על שאר יעקב שבארנו שהם שארית ישראל אשר שהוגלו אשורה, והכוונה שגם אס יהיו המה נחול הים, בכל זאת רק מעטים ישובו אל ה', ונוון אל אשר כתב חזקיהו לאפרים ומנשה לנוא לבית ה' (דהי"ג ל') והיו משחקים עליהם ומלעיגים גם (שם) אך אשים מאשר מנשה ומזבלון וכנעו (שם) פסוק י"א). שוטף צדקה, תרגם הרב בדעת הקכס געזעניוס שהכליון הנחרץ הוא יסוף את

(כא) דער רעסט קעהרט וויערער, דער רעסט יעקב'ס, צום אללגעוואלטגען.

(כב) דען וואַרע אויך דיין פֿאַלק, אַ ישראל וויא זאנד דעם מעערעם —

איין רעסט גור קעהרעט וויערער צו איהם, פֿערטילגונג איוט בעשלפֿסען, דיא איינהערשוועממט גערעכטיגקייט.

(כג) דען אויסגעמאַלט איוט אונד בעשלפֿסען דער הערר, דער עוויגע צבאות,

בעוורקט'ס אים אינגערן דעם גאַנצען לאַנדעס.

(כד) דאַרום שפּריכט אַלואַ דער הערר, דער עוויגע צבאות: ניכט פֿירכטע דיר, מיין פֿאַלק, בעוואַהנער ציון'ס! פֿאַר אשור,

מיט דער רוטהע ווירד ער שלאַגען דיר,

אונד זיינען שטאַכ שווינגען איבער דיר,

נאָך דער אַרט, וויא איינסט מצרים.

(כה) אַלליין נאָך איינע קליינע וויילע,

אונד געענדיגט האַט דער גרים,

אונד מיין צאָרן שווינגעט טיט איהרער שאַנדליכקייט, אונד

אח חלדקה, כי על ידי הכליון הזה הנשארי ישימו על לנס לשונאל ה' באמת ובתמים, ויהיה לדקה הפעול של שוטף. (כג) כי בלה, כלומר הכליון כנר נגז'ונחרך מאת ה' ואין להשיב אך שגבל זאת עוד ישאר שארית אשר ירחם. בקרב כל הארץ, גם בממלכת ישראל גם בממלכת יהודה, כי רק ליון לנדה נותרה בשנה בכרם. — ומעתה שוב ישנו הנביא לנחם את ליון. (כד) בדרך מצרים, הרב מרגם בדעת רש"י רד"ק ויונתן, באופן כמו שעשה, וכן שלחתי בנס דבר גדך מצרים (עמוסד' י'), אך שש וכן לקמן (פס'ק נ"ו) פנרים הוא הפעול וכאן הוא הפועל, ואמר הרד"ק שהכוונה לפי שסנחריב שם שלט מאות בכר נספך ושלש' בכר זה מס על הארץ כמפורש במ"ג (י"ח י"ד), ובפרעה נאמר וישימו עליו שרי מסים (שמות א' י"א). והואכ"ע אמר ו"ל: בדרך מצרים כי משה [ז"ל

מס] עבר, ע"כ. הנה נראה מדבריו כי סנחריב בא להלחם על ירושלים אחרי אשר כנש את מצרים, וע"ז העירו חכמי העמים שהרי כפי מה שסיכר הכתוב מקעי סנחריב (פסוק כ"ח וגו') היה בא מלסון לא"י ומצרים הוא לגג, ולכן פירשו הם נאשר נסע למצרים, אבל באמת אין זאת טענה מנכרת כי נאמר בחלה בא מארץ מצרים לארץ ישראל וכנש ערים בנורות, וע"ז בון כאן, אבל נאשר נסע מלכיש והלך להלחם עם חרהקה מלך בוש (לקמן ל"ז ח' ט') (ולא נודע לנו אן ערך עמו מערכה), אז הסב את לבתו ובא מפאת לסון לירושלים, ועבר את המקומות הנזכרים להלן (פסוק כ"ח). (כה) ועם, הועם שהיה לי על ישראל ונמ"ש רש"י. על חבליהם, כתב הרד"ק ו"ל עתה יכלה זעמי ואפי עליו (על מלך אשור, כי לדעתו הענין שישלח ה' באשור חרון אפו, ובענין חלי חבלה נס, דברים ל"ב ב"ג) עד שיכלה, וזה הוא ואפי על חבליהם, חבליה' בשקל חבליהם ענ"ל, ועליו אמר חכם אחד ו"ל ובספר שקרא בו הרד"ק היה כתוב חבליהם בנ"ף ענ"ד. והנה אס גם באמת יש ספרים שגורסים בן כמ"ש הרד"ק מבל מקום אין זה כוונת הרד"ק, כי מלנד שאס בן הוא יהיה הרד"ק סתר את דברי עלמו, כי בשרשים שרש בלה אמר ו"ל והשם על חבליהם ענ"ב; מלנד זה נפלאה דעת ממני איך ינאר החכם הזה מה שאמר הרד"ק באן חבליה' בשקל חבליה' האס שקול יסקל מלה באבני המלה עמה? אבל האמת כי טעות נפלה בדברי הרד"ק, ומה שאמר ואפי עליו עד שיכלה ז"ל עד שיכלה, והס הם הדברים שאמר הראב"ע ו"ל ויש מסרשים חבליהם מן אחרי בלותי, על משקל חבליהם ענ"ב. והחכם המפורר לונאשו בכרם חמד גור המלה לשמים וקרא ואפי על חבליהם, ע"ש, וזה יהיה נכון מאד, אולם מה נעשה וידנו אסורות במסרת כמסורה. ולזה נקר לו הרב המתנגס דרך כפי עלמו

גדפו נערי מלך אשור איתו: (כו) ועורר עליו. ולעורר עליו: שוט. מכת יסורין: כמכת מדין. שנהרגו כלילה אחת והמלכים שנרחו מהם ונמלטו נהרגו עורב צלור עורב נדמפרש בספר שופטים אף זה לאחר שישוב לארצו יס' שם נמר: ומטהו על היס. ועוד יעורר עליו את מטהו אשר היה על היס נפרעה ונחילו: ונשא. וטילטלו מן העולם כדרך שנשא את מכרי': (כו) ומובל עיל. סנחריב מפני חזקיהו שהיה נוח לדורו בשמן. ורבותינו פירשו מפני שמנו של חזקיהו שהי' דולק בבתי כנסיות ובבתי מדרשות שהשיאם לעסוק בתורה בענין שנאמר אשר העתיקו אנשי חזקיהו וגומר (משלי כ"ה): (כח) בא על עית. מונה והולך מסעות שנסע סנחריב ובא על ערי יהודה לבא ירושלים ביום מפלתו. עית מגרון מכמש רמה גבעת שאול בת גלים לישה ענתות מדמנה גבים בולן מקומות הן: (כט) לנו. לשון לינה: נסה. נרחה נרחו בולן מפני חילותיו: (ל) להלי קולך. להזהיר

(כו) ועורר עליו יהוה צבאות שוט כמכת מדין בצור עורב ומטהו על-הים ונשאו בדרך מצרים: (כז) והיה ביום ההוא יסור סבלו מעל שכמך ועלו מעל צוארך וחבל על מפני-שמן: (כח) בא ער-עית-עבר במגרון קמכמש יפקיד בקיו: (כט) עברו מעברה גבע מלון לנו הדרה הרמה גבעת שאול נסה: (ל) צהלי קולך בת-גלים הקשיבי לישה עניה ענתות:

נדרה

לעם: הקשיבי לישה את קול האופר ונרחו לכם וכן עניה ענתות: העיזו

ב א ו ר

עלמו, ופטר הוראת מלת תבל כדעת רש"י מן תבל עשו (ויקרא כ' י"ב) ועל כמו עם כמו ויבואו האנשים על הנשים (שמות ל"ה כ"ב) ורבים ביוזא בו, ופעל ובלה עומד במקום שנים, והכוונה כי אפי יכלה עם תבל יתם, כלומר כאשר יכלה תנליתם גם אפי יתם, ואם השאר ישוב אל אל גבור גם אפי ישוב. וזה הפירוש נכון לדעתי מכל הפירושים. (כו) שוט, שוט הוא קשה משנט ומטה (כי בו מרדים הנהמה) ואמר הוא הכך בשנט והקב"ה יבהו נשוט (רד"ק). כמכת מדין, עיין לעיל ע' ג' מה שנכתבו שם. ומטהו, וכמכת מטהו על היס, כאשר נער פרעה וחילו בים סוף (מדברי הראב"ע). ונשא, תרגם הרב כדעת הרד"ק שהכניו שנ על המטה, כלומר כאשר הרים את מטהו על מצרים, ולדעת רש"י הכוונה על

(כו) דאן שווינגט איבער איהם דער עוויגע צבאות
 איינע גייסעל, וויא בייא דער ניעדערלאַגע מדינ'ס
 אַם פֿעלזען עורב,
 אונד וויא זיינען שטאַב אָב דעם מעערע,
 אונד העכט איהן אויף נאָך אַרט וויא איינסט גען
 מצרים.

(כז) אונד עם געשיעהט אָן יענעם טאַגע,
 דאַס ווייזען ווירד זיינע לאַסט פֿאָן דיינער שולטער
 אינד זיין יאָך פֿאָן דיינעם האַלזע,
 צערשטאַרט ווירד דאָו יאָך פֿאַר פֿעטטע.
 (כח) ער קאַמטט נאָך עיט, ציעהט דורך טגרון,
 צו מכמש בעוואַהרט ער זיין געפאַקקע.

(כט) זיא דורכְוואַנדערן דען פּאַס,
 גבע איזט דאָו נאַכטקוואַרטיער, וואָ זיא פֿערוויילען
 עם ערציטטערט רמה, גבעת שאול פֿליכטעט.
 (ל) לאַם ערקלינגען דיינע שטיממע, טאַכטער גליה'ס!
 מערק אויף! לישה, הילפֿלאָזעם ענתות!
 פֿליכֿ.

על סמחריב (ע"ג) ונ"כ
 הראב"ע. ויונתן מרגס
 ויתעבדון לכון גבורן וגו'
 הנה הסב הכנוי מול
 ישראל, ויש גם לפרש הכנוי
 על השם ב"ה, והיה
 הפעל נשא סתמי (איה)
 פערזאָנלעך) והכוונה כי
 שמו הגדול יתרום ויתנשא
 כמו שהיה זה במלכים,
 ויתורגם: אונד וואָן ריהוט
 זיין (גאָטט) הַחֵךְ, וזיח
 זיינסט בייא מלכים.
 (כו) וחבל, כמו השתה,
 וכן וחבל את מעשה ידך
 (קסלת ה' ה') (ראב"ע).
 מפני שמן, כי ישמן הזר
 יבעט וישליך העול מעל
 לוואו לארץ וכן אמר
 הראב"ע והטעם שיתגבר
 יהודה. (כח) בא, עתה
 יספ' הנביא את מסעי אשור

באשר יבוא על ירושלים להלחם עליה, ואימתה יפחד אשר תפול על יושבי ארץ יהודה נטרם
 יתאף ה' את זרוע קדשו להגן בעד עיר הקדש. עיט, הנכון שהוא עי הנזכר גם בספר
 בראשית (י"ב ח') אבל בית אל, ונחמיה (י"א ל"א) נקרא עיאל, ועיאל ובית אל ונחמיה.
 והנה על כמו אל, ויתכן שעל כמשמעו. והכוונה שכל פתאום על עיט ולכד אותה, כי אינו
 זר שהעיר הזאת כבר שנה להיות בטירה בנימי קדם כמפורש בספר יהושע (ח') ויתורגם:
 ער חיבערפֿעלזט עיט. במגרון, מגרון נזכר בש"א (י"ד ב'), ומשם נראה שהיתה אלל גבעה
 אשר לנבימין. למכמש, אמר הרד"ק שהוא כמו מכמש, כי הלמ"ד תבוא לפעמים במקום
 ב"ח, ובאופן הזה ישמש גם בעל לשון אשכנזי ביחס אליו חמת יחס שבו, וזה שתרגם הרב
 (לו), ומכמש קרובה להר בית אל כנראה בספר ש"א (י"ג ב'וה'). יפקיד כליו, יניח שם
 את הכלים אשר יהיו רק למשא לאנשי הכנף, כי יבואו לערוך מערבה או ללכוד עיר ביד
 חזקה (דורך טטורק) וכן מלינו אלל דוד (ש"א פרשה ל'). (כט) עברו מעברה, י"ת מעברא
 דירנא, וגם הראב"ע אשר הנהר או שם מקום, אלס כל המקומות שזכרו עד עתה היו
 מעבר לירדן מערבה, ולזה הנכון כדעת חכמי העמים שהוא דרך לר בין סלעים גבוהים,
 כי כן מלינו אלל מכמש וגנע מעבר מכמש (ש"א י"ג כ"ג) וכן ובין המעברות (שם י"ד ד')
 ופי' רש"י שם גיאל בין ההכים ע"ש, וכן תרגם שם יונתן למגזת מכמש, והוא מלשון החתוך
 והחלקית עיין ערוך ערך גז (דורכטניידען) כי הגיאל יבקע ההרים, ולזה נקרא גיאל, בקעה.
 לנו, כמ"ש רש"י ע"ש. (ל) צהלי, פרמת קול אס גם אינו לשמחה, והוא כמו השרש רנן שיבוא
 לרב על המשוררים, ובא גם ויעבור הרנה במחנה (ש"א כ"ב ל"ו) שהיה קיל יללת אבל. בח
 גלים, אמר הראב"ע שם מדינה, ויתכן היות בת כמו בת ליון, והאחרון נכון כי העיר גלים
 נזכרת בספר שמואל א' (כ"ה מ"ד) ופלטי בן ליש מגלים, והענין כמו שכתב הרד"ק: הרימי
 קולך בת גלים כדי שישמעו אנשי ליש ויבראו. לישה, הנגינה מלעיל ולכן ה"א רק נוסף
 ללחות, והנה אין זה ליש שכנשו בני דן כמנואר באופטיים (פרשה י"ח) כי היא הימה בקלה
 לפונית בא"י, אך הוא מקום אחר סמוך לירושלים שנקרא בן. עינה ענתות, לשון נופל על
 לשון ורבים כן, כמו ועקרון מעקר (לפניה ב' ד') וכדומה, והנה ענתות היא ידועה כי
 בה נולד הנביא ירמי' כמפורש בספרו.

(לא) העיוז. נאספי לכרות. ורבותינו דרשו כהלי קולך וכל המקרא במדרש אחר באגדה חלק והעמידו המסעות על עשר אכל יו. חן תרגם את בולן שמות מקומית: (לב) עוד היום בנב לעמוד. כל הדרך הזה נחלנט כדי לעמוד בעוד היום בנוב לפי שאמרו לו אילטגנינוי אס חלחם בה היום חכבנה ובצעמד בנוב וראם את ירושלים קטנה לא חש לדברי אילטגנינוי והתחיל להיף ידו בגאווה וכי על עיר מזו הרעשתי כל החיילו' הללו לינו פה הליל' ולמחר ישליך בה אים אבנו: הר בת ליון. להר בת ליון: (לג) הנה האדון. בלילה ההיא: מסעף פארה צמעלה. יפשא פאורות עיקר שניסי אילותיו: צמעלה. באזור המקלץ העופים. אין פארה זו לשון גת שהרי לא נכתב בו"ו כמו פורה דרכתי (לקמן ס"ג) וכמו למעוף חשאים פורה (חגי ב') אלא באל"ף

(לא) נִדְדָה מִדְמָנָה
 יִשְׁבִי הַגְּבִים הָעִיּוּזִים:
 (לב) עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לְעֹמֵד
 יִנְסֹף יָדוֹ הָרַב בֵּית צִיּוֹן
 גְּבַעַת יְרוּשָׁלַם:
 (לג) הִנֵּה הָאֲדוֹן יְהוָה צְבָאוֹת
 מְסַעֵף פְּאָרָה בְּמַעְרָצָה
 וְרַמֵי הַקּוֹמָה גְּדָעִים
 וְהַגְּבִיִּים יִשְׁפְּלוּ:
 (לד) וְנִקַּף סִבְכֵי הַיַּעַר בְּבִרְזֵל
 וְהִלְבְּנוֹן בְּאֲדִיר יִפּוֹל:

י א

(א) וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגּוֹעַ יִשְׂרָאֵל
 וַיִּצָר מִשְׂרָשׁוֹ יִפְרָה:

ונחה

בה קרי.

כמו ותארבנה פאורותיו (יחזקאל ל"א) . ומסעף הוא לשון מקלץ עופים אישברנקיי"ר בלע"ז כמו וכלה סעיפי' (לקמן כ"ב) וכן בסעיפיה פוריה (לקמן י"ז): צמעלה . בכלי משתית העורן ושיבר אותה: ורמי הקומה . הגבורים: גדועים . אין לשון גידוע נופל אלא באילנות וכבר קשה: (לד) ונקף . אף זה לשון קליטה כמו כנוקף זית . ונקף לשון ונפעל: סנכי היער . העופים החשובים והגבורים: והלבנון . עובי יערו וכרמילו הן מרבית חילותיו: באדיר יפול . על ידי מלאך יפלו. ד"א באדיר בזכות חזקיהו שהוא אדירם ומושלם של ישראל כמה שנאמר והיה אדירו מאנו (ירמי' ל'): י א (א) ויאל חוטר מגוע ישי . ואם תאמרו הרי תנחומים לחזקיהו ועמו שלא יפלו בידו ומה תהא על הגולה אשר הגלה בחלח ומכור שמה אבד סכרם לא אבד סוף שיבא מלך מציננו ויגאלם: חוטר . שנט מלובה: ונלר משרשיו יפרה . וכל הענין וכסופו והיה ביום ההוא יוסיף ה' שנית ידו הרי שנאמרה נבואה זו לנחמת הגולים מאזור . ונלר ל' יונק אילן:

ב א ו ר

(לא) מדמנה , אמר הרד"ק זאת העיר מלאנו בערי מואב שמה מדמנה , אבל בערי ישראל לא מלאנו זה השם והוא כמו שכתבו שיש לעיר שני שמות , ע"כ . כוונתו כי באמת לא מלאנו שם מדמנה בלל , ורק בירמי' (מ"ח ב') הוזכר בין ערי מואב מ ד מן , וע"ז אמר שיש לעיר שני שמות כלומר זכר ונקבה כמו גנע וגבע' . וכתב עוד ואפשר היא העיר הנזכרת בערי יהודה ולקלג ומדמנה (יהושע ע"ו ל"א) אע"פ שאין נקודם שיה (כי שם נקוד מְדַמְנָה) אותיותיהם שוות, ע"כ, אולם כל מעיין שם ביהושע יראה כי העיר הזאת היתה בנוגב א"י רחוק מן ירושלים ואין לה ענין כאן, אבל הכוון שיהא שם עיר קרובה לירושלים בלתי נודעת לנו, כי מדמנה הוא רק שם התאר מן דו אן כמו מדמנה (לקמן כ"ה י'), ונקראו כן הערים אשר נבנו במקום רפא ועיט